

Négyesy László a tanárképzés szolgálatában.

Írta: CSÁSZÁR ERNŐ.

Nem azzal a szándékkal vesszük kezünkbe a tollat, hogy Négyesy Lászlónak a tanárképzés egész területén kifejtett működését tárgyaljuk: csak azt a munkásságát iparkodunk némiképen megvilágítani, amelyet a gyakorló tanárjelölteknek a tanítás munkájába való bevezetésében fejtett ki, azokat az útbaigazításokat, bölcs tanácsokat ismertetni, amelyekkel a magyar művelődés leendő apostolait pályájuk kezdetén ellátta. Vezetőfonalul a Budapesti gyakorló-középiskola régi jegyzőkönyveit vesszük kezünkbe, amelyek húsz esztendőös vezető-tanári munkájának igen sok eszméjét őrzik.

Négyesy László 1891 szeptemberében foglalta el a gyakorló-gimnázium magyar-latin nyelvi tanszékét, amelyre hat pályázó közül¹ őt tartotta legméltóbbnak a kultuszminiszter. Új munkakörében sokáig mind a két szaktárgyát tanította, bár tudományos működése kívül esett a latin filológia körén, s az iskolának is volt több klasszikus filológusa, akik magyar nyelvet is tanítottak (Gyomlay, Csengeri, későbbben Geréb). Pedig Négyesy első-sorban a magyar nyelv tanárának vallotta magát: kitűnik ez abból is, hogy a gyakorló-iskolában szokásos *bemutató tanításai* tárgyául csak magyar nyelvi anyagot választott. Csupán a későbbi években szentelhette magát teljesen a magyar szakos jelöltek vezetésének.

Hogyan oldotta meg Négyesy ezt a feladatát, azt nemcsak a keze alatt tanárrá formálódott jelöltek tanuságtételeiből ítéltjük meg: van erre aktaszerű bizonyítékunk is azokban a jegyzőkönyvkötetekben, amelyekbe a tanári kar heti, módszeres értekezletein elhangzott felszólalásokat jegyezték be. Ezeken a konferenciákon a vezetőtanárok bemutatóelőadásait és a jelöltek próbatanításait beszélték meg, valamennyi tanár és jelölt jelenlétében. Ezek a jegyzőkönyvek sokszor bizony gyakorlatlan

¹ 1. Halász Ignác, székesfehérvári főreálisk. tanár, 2. Kalmár Elek, löcsei főgimn. tanár, 3. Négyesy László, szolnoki főgimn. tanár, 4. Némethy Géza, egyet. magántanár, budapesti V. ker. főgimn. tanár, 5. Ralovich Lajos, besztercebányai főgimn. tanár, 6. Versényi György, körmöcbányai főreálisk. tanár.

jelöltek zavaros munkái, mégis alkalmasak arra, hogy a feljegyzések alapján a hosszú éveken át szereplő tanárok munkáját értékelhessük, pedagógiai nézeteit, sőt tanári egyéniségét megismerjük.

Ha az 1891—1911-ig terjedő évek jegyzőkönyveit átlapozzuk, feltűnik, hogy Négyesy többi kartársaihoz képest aránylag ritkán szólal fel, főképen akkor, mikor a maga vagy a mellette működő jelölt próbatanításáról van szó.² Egyébként csak olyankor vesz részt a megbeszélésben, ha a magyar nyelvről van szó, vagy a jelölt tanítás közben vétett a nyelvhelyesség ellen. Ezek a felszólalásai is rövidek és a nyájas felvilágosítás hangján szólnak. Módszertani kérdésekről folyó vitákba csak akkor bocsátkozik, mikor a maga ügyében kell nyilatkoznia. Ilyen alkalmakkor fejtette ki a magyar nyelv tanítására vonatkozó nézeteit, útbaigazításul a pályakezdő tanárok számára. Ezekből a fejtegetésekből ismertetjük kivonatossan azokat az általános érdekűeket, amelyekből felvilágosítást nyerhetünk tanári működéséről.

A *nyelvtan* tanítására vonatkozóan megállapítja, hogy az első és második osztályban a nyelv jelenségeinek megfigyeltetése a tanítás célja s bár a megfigyeltetés mellett már a nyelvbeli tények némi rendezése sem hanyagolható el, az állandóbb jellegű rendszerezés a harmadik év feladata. Az első évben a megfigyelés a mondatból indul ki, de ezen a fokon inkább az alaki elemek lépnek előtérbe, a második osztályban pedig a jelentéstani elemek kerülnek sorra. Fel kell kelteni a tanulóknak az érdeklődést az anyanyelv tényeinek megfigyelése iránt s irányt kell szabnunk ennek az érdeklődésnek. Evégből szükséges, hogy a jelenségek megfigyelése mellett bizonyos csoportokba is soroljuk azokat. Három lényeges dologra kell ügyelni a *nyelvtan* tanításában: 1. a magyar nyelv a tanulók anyanyelve, tehát már tudják; 2. a *nyelvtan* sem ismeretlen előttük, hiszen már az elemi iskolában tanulták; 3. egyidejűleg más nyelvet is tanulnak, a latint. Ebből folyik, hogy a tanulóknak már meglevő ismereteit nem szabad elhanyagolnunk, ha azon-

² Négyesy maga a következő alkalmakkor tartott bemutató tanítást: 1892 január 27. II. oszt. (Tompá: *Kenyérkő*), 1893 december 15. IV. oszt. (*Toldi*, IV. ének), 1894 október 17. V. oszt. (Arany: *V. László*), 1897 február 20. I. oszt. (Arany: *Rege a csodaszarvasról*), 1899 november 14. II. oszt. (állandó határozók), 1901 december 3. IV. oszt. (*Toldi*, VI. ének), 1902 október 27. I. oszt. (beszéd-részek).

ban tévesek, ki kell igazítanunk, mert enélkül az appercepció nem lesz tiszta. Abból pedig, hogy a tanulók a nyelvet már ismerik, az következik, hogy nagyobb szabadsággal rendelkezünk, mint a latin nyelv tanításában, sok analógiára hivatkozhatunk, tömörebbé tehetjük a tanítást. Végül, mivel a latin nyelv tanítása párhuzamosan halad a magyaréval, tanításunkban egyfelől anyagot készítünk elő a latin oktatás számára, másfelől érvényesítenünk kell a magyar nyelv tanításában azt, amit a tanulók a latinban előbb tanultak.³

A nyelvtan tanításában, úgy látszik, leginkább a *határozók* tanításának kérdése foglalkoztatta. Iskolai nyelvtanából általánosan ismert az a rendkívül logikus felosztás, amely teljességével és alapjának egységével felette megkönnyíti a határozók kategóriáinak tanítását. Azonban éppen a tanári értekezleteken erről a tárgyról tartott előadásai meggyőzően bizonyítják, hogy a kérdés megoldása sok tanulmány és hosszú eszmélkedés eredménye. Három ízben is beszámol arról, hogyan tanítja a határozókat.⁴ Első feladatunk — mondja Négyesy —, hogy megértessük a fiúkkal, miért kell a mondatrészek közül éppen a határozókkal foglalkoznunk a legtúzetesebben. Ezt úgy magyarázzuk meg nekik, hogy összevetjük a határozókat a többi mondatrészrésszel s az összevetés alapján megállapítjuk, hogy ezek jelentése a mondatban sokféle lehet. A tanulók egy olvasmányból összegyűjtik a határozókat, azután közös munkával csoportosítják. Ez a csoportosítás azonban nem lélektani elvből vagy kategóriából indul ki, hanem magából a nyelvből. Sokkal helyesebbnek tartja ezt a konkrétumok (jelek, ragok) szerint való csoportosítást, mint bármely más kategória szerintit. Majd azt vizsgálják meg, mit határozunk meg azokkal a jelekkel. A helyhatározók megismerése után kerül sor a többiekre, amelyeket szintén csoportosítani kell valahogyan. Ehelyütt azt tesszük vizsgálat tárgyává, lehet-e a helyhatározókat valami módon kapcsolatokba hozni az időhatározókkal. Azt tapasztaljuk, hogy az egyes exponensek funkciója ugyanaz lehet, pl. mind a két esetben a történés folyását vagy irányát jelölik meg. Ezután kerül a sor az úgynevezett körülményhatározókra. Itt az elvont határozókat vizsgáljuk: így haladunk át lassankint az érzékiről a legelvontabbra. Éppen az a titkuk a határozóknak, hogy nem

³ 1907 április 19.

⁴ 1899 november 16, 1902 január 21, 1908 január 17.

merev kategóriákban helyezkednek el, hanem élénkek, elevenek: valóságos bolygórendszer, amely rendkívüli változatosságban mutatja be magát. Ebben rejlik a mondatok nagy élénkségének, jelentésváltozásainak magyarázata is. A nyelv folyton idomul, fejlődik s ebben a határozók egyik legélénkebb s leghatározottabb eszköze.

A nyelvtanítással kapcsolatban a nyelvész-tanárjelöltekről is van egy, ma is helytálló megállapítása: az egyetemről általában szép nyelvészeti készséget hoznak magukkal, de felfogásuk a nyelvre vonatkozólag néha egyoldalú, szakszerűen nyelvészeti, gyakorlati érzékük kevés. Megtanulják az indukció értékét is a tanításban, de mégis elvontan alkalmazzák, nem a tanulók ismereteinek megfelelően. Másik hibájuk, hogy hajlandók igen elaprózni a dolgot, mélyen elmerülnek a részletekbe.⁵

Az *olvasmányok* céljáról, tárgyáról és tanításáról is számos megbeszélésen vázolja nézeteit. Tanulságosak ezek a fejtegetések, de ehelyütt csak a *Toldi* tanításához fűződő néhány gondolatának⁶ ismertetésére szorítkozunk. Nagy szeretettel tanította ezt a tárgyat s két ízben is választotta nyilvános tanítása tárgyául. Ennek a műnek jelentőségét a középiskolai tanításban a következőkben állapítja meg: a IV. osztályú tanulók lelki fejlettségének megfelelően olyan lelki állapotokat mutat be, amelyek már nem tipikusak többé, de nem is nagyon bonyolultak. Hősében a magyar fajnak egy, testi-lelki tekintetben igen nevezetes ideálját ismerjük meg. A költemény szerkezet és előadás tekintetében remekmű, gyökeresen magyar nyelve pedig hatalmasan mozdítja elő a tanulók szókiincének gazdagodását, nyelvérzékük erősödését. Mindezeknél fogva nagy áldás az iskolára.

Magát a költeményt a következő módon szokta tárgyalni. Először minden éneket bemutat maga a tanár egészen, kellő hangsúlyozással, sőt némi érzelmi színezéssel, hogy lélek is legyen olvasásában. Majd a tanulókkal olvastatja el részenként. A nyelvi és tárgyi nehézségek és sajátságok megbeszélése után következik a szituációk kiszínezése és a lelkiállapotok átértése, illetőleg átéreztetése. Erre már itt kell a tanulókat rászoktatni, mert az irodalmi tanítás már itt kezdődik meg. Miután így végimentek az éneken, sor kerül az ének tartalmi összefoglalására, melynél a szempontok ezekben a kérdésekben fejeződnek

⁵ 1907 április 19.

⁶ 1893 december 5, 1901 december 3, 1904 március 5.

ki: mennyivel haladt a történet? mi újat tudunk meg a személyekről s egyáltalán mi újat tartalom tekintetében? A költemény tárgyalását az egésznek összefoglalása fejezi be. Az 1903—4. tanévben ezt a munkát kiváló jelöltje, Horváth János végezte el, kinek a tárgyra vonatkozó, mintaszerű preparációja az iskola ez évi értesítőjében meg is jelent.⁷ Maga Négyesy is fűzött néhány reflexiót Toldi jellemének összefoglalásához: Ő az egész embert, a nevezetes mesének nevezetes hősét akarja láttatni, mindamellett úgy, hogy az összesített kép megrajzolása alkalmával is tekintettel legyünk azokra a mozzanatokra, amelyekben át egénisége szemünk előtt kibontakozik. Fölvetette magában azt a kérdést, hogy milyen eredménnyel járna a kezdő- és a véghelyzet összehasonlítása. Hogyan jutott Miklós onnan ide? Milyen erőket vitt a küzdelembe? Így, véleménye szerint, világosan kitűnnek a hős nemes lelki hajlandóságai.

A *Toldival* kapcsolatban tett még egyéb igen megszívlelendő megjegyzést is. Figyelmébe ajánlja a kezdő tanároknak, hogy kíméljék meg a Toldit is, más költeményeket is a nyelvtani apróságok feszegetésétől; a fiúkban naív lelkesedést kell kelteni Toldi iránt stb.

A *poétika* tanításáról csak egy ízben⁸ nyilatkozott Négyesy, midőn e tárgy tanításának azt az újszerű módját ismertette, amellyel először Kármán Mór tett kísérletet az 1896—7. tanévben. Az új kísérlet lényege abban van, hogy nem esztétikai principiumokból törekszik a költői alkotások törvényeit levezetni és azután ezekhez a hazai és a külföldi irodalmakban példákat keresni, hanem történeti alapon indulva, bemutatja az egyes költői alkotásokat, amint felmerültek, egymásra hatottak és különféle korokban különbözőképpen kialakultak. Ennek a kísérletnek megtestesülése a *Poétika* c. tankönyve, a magyar tankönyvirodalom egyik remeke.

A poétikával kapcsolatban az *irodalomtörténet* tanításáról is nyilatkozott ez alkalommal. A poétika roppant anyagának letárgyalása — úgymond — akárhányszor meggyőzte őt arról, hogy a magyar irodalomtörténet tanítására sem kell két évet szánni, ha az V—VII. osztály retorikai és poétikai tanítása kellő történeti alapon nyugszik s így az irodalom nevezetesebb ter-

⁷ Toldi Miklós. Tartalmi összefoglalás, különös tekintettel a lelki motívumokra. Gyakorló-főgimn. 1903/4. tanévi értesítő.

⁸ 1899 február 9.

mékeit már előre megismerteti. Ez a nézet megfelel ugyan a gyakorlógimnázium szellemének, azonban Négyesy később megváltoztatta. Midőn néhány év múlva jelöltjének, Kéky Lajosnak, irodalomtörténeti tárgyú órája került tárgyalásra,⁹ Négyesy, a vezetőtanár, kifejti, hogy ennek a tárgynak célja és berendezése sokat változott az 1903-i tanterv által. Azelőtt az egész magyar irodalomtörténet tanítása az idő rövideje miatt úgyszólván nem tehetett mást, mint rendszerezte és némiképen kiegészítette a retorika és poétika tanításában és az ezeket megelőző évek olvasmányi anyagában nyújtott ismereteket. Most van idő a részletes tárgyalásra, de még mindig fontos kérdés, hogy mit tanítsunk. A felelet: irodalmat tanítsunk történeti keretben. Azonban nem szabad jelentéktelen íróknál időznünk, hanem főképen azokat az írókat kell az iskolában részletesen tárgyalni, akiknek hatása tartós, sokáig ható volt. Itt Gvadányit említi példának (rőla tanultak a megbeszélte leckén!): nem nagy író, de jellemző, mert típusos és a legkevesebb rafinériával nagy hatást gyakorolt; a faji érzés éppen őnála kezd nemzetivé lenni, mert látja, hogy a magyarságnak nemzeti hivatása van.

Az irodalomtörténet tanításával kapcsolatban szól a tankönyv használatáról is. A tankönyvben van elmélet és olvasmány: ő mind a kettőt használja, s sokszor csak ezzel kell beérni. Az olvasmány anyagot nyújt, az elméleti rész pedig az összefoglalásnál tesz jó szolgálatot. Az egyes órák anyagának előkészítése úgy történik, hogy előre kitűznek egyes szempontokat, azután a tanulók elolvassák a könyvből a kijelölt részt, az iskolában pedig megbeszélik és összefoglalják.

Az életrajznak a tárgyalásba való beleillesztésére két mód van: vagy a tanár maga mondja el az életrajtot, vagy a tanulókkal állítja össze. Kezdetben a tanár adja egy kidolgozott egységben az író életrajzát, hogy a fiúk kapjanak követendő mintákat. A másik módot, az életrajznak a tanulókkal való összeállítását, az a vád éri, hogy a sok kérdés miatt az anyag felaprózódik és a tanulók nem sajátítják el az összefüggő előadást. Éppen ezért felváltva mind a két módszert kell használni.

Az irodalom tanításával szorosan kapcsolódik a *kötelező olvasmányok* kérdése. Egy szülői értekezleten előadást is tar-

⁹ 1905 március 31.

toit erről a tárgyról s a gyermeki lélek alapos ismeretével mutatott rá, hogy a házi olvasmány elveszti varázsát, ha tanári parancs teszi kötelezővé s abban a véleményben van, hogy csak a szülői ház bevonásával lehet a problémát megoldani.¹⁰ Úgy látszik azonban, hogy nem a legbiztatóbb tapasztalatokat szerezte ezen a téren, úgyhogy évek mulva egy módszeres értekezleten¹¹ újra felvetette a kérdést, de kielégítő megoldást nem talált.

Bizonyos, hogy Négyesy tanító eljárása a gyakorlógimnázium szelleméből fakadt. Az itteni módszert teljes lélekkel értékelte s ennek a nagyrabecsülésnek kifejezést is adott, midőn egy alkalommal buzdító szavakat intézett a jelöltekhez, hogy e mellett a módszer mellett szálljanak bátran síkra oly iskolákban is, melyeknek esetleg kifogásuk volna ellene,¹² azonban az iskola hagyományainak nem volt kritikátlan tisztelője: ahol jónak látta, eltért tőlük.¹³ Sokkal erősebb tanári egyéniség volt, sokkal önállóbb gondolkodó, hogysesm rabja lett volna egy tőle független rendszernek.

Az eddigiekben ismertetett, javarészt metódikai jelentőségű gondolatoknak számát még szaporíthatnók, de talán ezekből is alkothatunk magunknak képet Négyesyről, a gyakorlóiskola tanáráról, a magyar nyelv tanításának mesteréről, aki sokat elmélt azon, hogy mit, miért és hogyan tanítson, s ránevelte a gondjaira bízott ifjú tanárokat is az elméltetésre. Gondolatébresztő hozzászólásai, a tárgya iránt való szeretetéről és tanári nemes becsvágyából eredő módszerkeresése, nagy szolgálatokat tettek a magyar nyelv tanítása ügyének, s ez a hatás, ha pontosan nem is mérhető meg, mégis a középiskola valamennyi magyarnyelvi tanárán, közvetetlenül vagy közvetve, érezhető. Ennél szebb eredményt gyakorlóiskolai tanár nem érhet el.

¹⁰ Gyakorló-főgimnázium 1901/2. évi értesítője. 3. 1.

¹¹ 1910 április 15.

¹² 1909 október 29.

¹³ 1902 október 27.